

PAPER DETAILS

TITLE: Ekonomik Kalkinmanin Belirleyicilerinin Degerlendirilmesi: Ekonomik Faktörler

AUTHORS: Mahmut Ünsal Sasmaz,Yunus Emre Yayla

PAGES: 249-268

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/613551>

Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicilerinin Değerlendirilmesi: Ekonomik Faktörler*

Evaluation of Determinants of Economic Development: Economic Factors

Mahmut Ünsal Şaşmaz¹

Yunus Emre Yayla²

**RESEARCH
ARTICLE**

ARTICLE INFO

Submitted : 25.09.2018

Revised : 24.11.2018

Accepted : 12.12.2018

Available : 30.12.2018

JEL classification:

O1, O10

Keywords:

Economic
Development,
Determinant, Economic
Factors

ABSTRACT

Economic development, in addition to the economic progress of the country social, political, cultural development in many areas express. Economic development, one of the goals countries want to realize, is a matter of particular importance for developing countries. In order for economic development to be achieved, countries need to realize many stages. In other words, economic development has many determinants. Economic, political and administrative, legal and institutional and socio-cultural factors are the determinants of economic development. Economic factors that have a significant share in the economic development of the countries in the study are discussed. In this context, economic factors were taken into consideration in terms of theoretical and empirical studies between economic factors and economic development were made and a general evaluation was made.

Cite this article as: Şaşmaz, M.Ü. & Yayla, Y.E. (2018). "Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicilerinin Değerlendirilmesi: Ekonomik Faktörler", *International Journal of Public Finance*, Vol.3, No.2, pp. 249-268.

* This paper was derived from the study entitled "The Impact of Taxes on Economic Development: The Case of European Union Transition Economies", which was accepted as a master thesis in Uşak University, Institute of Social Sciences in January 2018.

¹ Assist. Prof. PhD., (ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9485-3933>), Uşak University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Finance, Turkey, mahmut.sasmaz@usak.edu.tr

² PhD Student, (ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1924-4550>), Sakarya University, Social Sciences Institute, Department of Public Finance, Turkey, yunusyay_89@hotmail.com

MAKALE BİLGİSİ

Gönderme: 25.09.2018
Düzeltilme : 24.11.2018
Kabul : 12.12.2018
Yayın : 30.12.2018

JEL Kodu:

O1, O10

Anahtar Kelimeler:

Ekonomik Kalkınma,
Belirleyici, Ekonomik
Faktörler

Ö Z E T

Ekonomik kalkınma ülkelerin ekonomik anlamda ilerleme sağlamasının yanında sosyal, siyasi ve kültürel gibi birçok alandaki gelişmeyi kapsamaktadır. Ülkelerin gerçekleştirmek istedikleri amaçlardan bir tanesi olan ekonomik kalkınma, özellikle gelişmekte olan ülkelerin önem gösterdikleri bir konudur. Ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için ülkelerin birçok aşamayı gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bir başka ifadeyle ekonomik kalkınmanın birçok belirleyeni bulunmaktadır. Ekonomik, siyasal ve yönetsel, hukuki ve kurumsal ile sosyo-kültürel faktörler ekonomik kalkınmanın belirleyicileridir. Çalışmada ülkelerin ekonomik kalkınmasının sağlanmasında önemli bir paya sahip olan ekonomik faktörler ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışmada ekonomik faktörler teorik açıdan ele alınmış ve ekonomik faktörler ile ekonomik kalkınma arasında yapılmış olan ampirik çalışmalara yer verilerek genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. Giriş

Ekonomik kalkınma ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile ilgili bir kavramdır. Ekonomik kalkınma, ülkelerin ekonomik büyümesinin yanında sosyal, siyasal ve kültürel gibi birçok yönden gelişmesini ifade eder. 2. Dünya Savaşı sonrası ülkeler açısından önem kazanan ekonomik kalkınma kavramı daha çok gelişmekte olan ülkeleri ilgilendiren bir süreçtir. Ülkelerin kalkınmışlık düzeyi; vatandaşların yaşam koşulları ve refah seviyelerini etkilemektedir. Bu sebeplerden dolayı ülkeler, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmeyi hedeflemektedirler.

Ekonomik kalkınmanın birçok göstergesi olmakla birlikte kişi başına düşen gelir en çok kullanılanlar arasında yer almaktadır. Kişi başına düşen gelirin Dünya ortalamasının yıllara göre gelişimine bakıldığında; 1980 yılında 2516,14 dolar iken 2000 yılında 5483,97 dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam 2017 yılına gelindiğinde 10714,46 dolar olmuştur (World Bank, 2018). Kişi başına düşen gelirin yıllara göre seyrine bakıldığında belirgin artış gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte, kişi başına düşen gelir ekonomik kalkınmanın göstergesi olmakla birlikte onun dışında birçok gösterge mevcuttur. Örneğin; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayınlanan İnsani Gelişmişlik Endeksi , eğitim, sağlık ve gelir olmak üzere üç bileşenden oluşmakta ve kalkınmanın en önemli göstergeleri arasında sayılmaktadır.

Buradan hareketle; ekonomik kalkınmanın sağlanma süreci çok boyutlu aşamalardan oluşmakta, başka bir ifadeyle ekonomik kalkınmanın birçok belirleyeni bulunmaktadır. Bu belirleyenleri; ekonomik, siyasi ve yönetsel, hukuki ve kurumsal ile sosyo-kültürel faktörler olarak sınıflandırmak mümkündür. Çalışmada ülkelerin ekonomik kalkınmasını sağlayabilmesinde önemli bir yere sahip olan ekonomik faktörler üzerinde durulmuştur. Ekonomik faktörleri; doğal kaynaklar, yatırım ve sermaye birikimi, dış ticaret, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, teknoloji, altyapı,

finansal gelişme, ekonomik büyüme, vergi, gelir dağılımı şeklinde sıralamak mümkündür.

Öncelikle konunun daha iyi kavranabilmesi açısından ekonomik kalkınma ile ilgili teorik bilgi verilmiştir. Daha sonra ekonomik kalkınmanın belirleyicilerinden ekonomik faktörler teorik olarak açıklanmış ve ampirik çalışmalara yer verilmiştir. Son kısımda ise sonuç kısmına yer verilerek ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

2. Ekonomik Kalkınma

Ekonomik kalkınma, üretim ile kişi başına düşen gelirdeki artışın yanında, yapısal değişiklikleri, teknik ile kurumsal alandaki düzenlemeleri, üretim yapısı değişikliklerini ve sektörler arasında kaynakların tahsisini kapsamaktadır. Ekonomik büyümeyi içermesinin yanında ekonomik kalkınma, yalnızca var olanın niceliksel büyümesini değil, olumlu manada yeni yapının kurulmasını ifade etmektedir (Özsoy, 2012: 3). Başka bir ifadeyle ekonomik kalkınma, ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal ve siyasal alanda gelişmeyle birlikte toplumsal refah artışını kapsamaktadır (Pınar, 2012: 159).

Ekonomik kalkınma geniş anlamıyla ifade edilecek olursa, insanların yaşam düzeylerini, özgüvenlerini, özgürlüğünü arttıran ve tüm insanların yaşamları ile yeteneklerinin kalitesini geliştiren bir süreçtir (Todaro & Smith, 2011: 5). Ekonomik kalkınmanın ölçülmesinde kullanılan göstergeler ülkelerin gelişmişlik düzeyini göstermesi bakımından önemlidir. Ekonomik kalkınmanın ölçülmesinde genellikle; GSMH ve kişi başına GSMH, Satın Alma Gücü Paritesi ve İnsani Gelişmişlik Endeksi kullanılmaktadır (Özsoy, 2012: 6).

Ekonomik kalkınma çok boyutlu bir süreçten oluşmakta ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek uzun uğraşları gerektirmektedir. Rostow, bütün toplumların ekonomik boyutlarda beş kategoriden birinin içerisinde bulunduğunu belirtmiştir. Bu beş kategori; geleneksel toplum aşaması, kalkış için hazırlık, kalkış aşaması, olgunluk aşamasına giden yol ve yüksek kitle tüketim çağından oluşmaktadır (Rostow, 1960: 4).

Tablo 1’de Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) üyesi ülkelerde ve Dünya geneli ülkelerde kişi başına düşen gelirin yıllara göre değişimi dolar bazında verilmiştir. Tablodaki veriler incelendiğinde AB, OECD ve Dünya geneli ülkelerde kişi başına düşen gelirin 1980 yılından 2017 yılına kadar (AB ülkeleri 2016 yılı haricinde) sürekli artış içerisinde olduğu görülmektedir. AB ve OECD ülkelerinde Dünya genelinden daha yüksek kişi başına düşen gelir olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak, AB ülkeleri ile OECD üyesi ülkeler içerisinde birçok gelişmiş ülkenin olması bir başka ifadeyle kalkınmasını büyük ölçüde tamamlamış ülkelerin yer alması gösterilebilir.

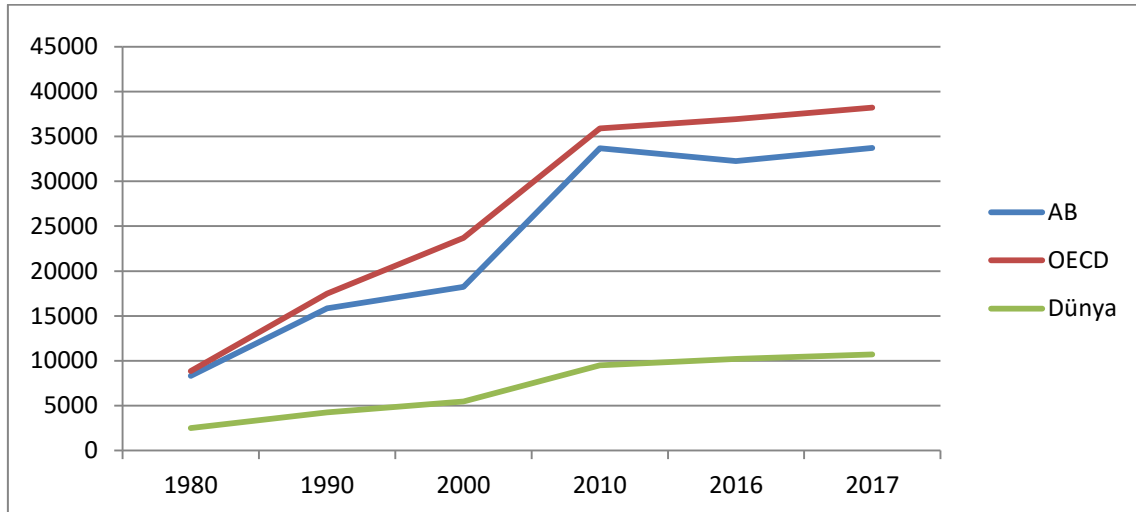
Tablo 1: AB Ülkeleri, OECD Ülkeleri ve Dünya’da Yıllara Göre Kişi Başına Düşen Gelir (\$)

	1980	1990	2000	2010	2016	2017
AB	8309,849	15842,94	18243,85	33677	32259,87	33715,13
OECD	8877,578	17501,62	23686,56	35907,02	36911,56	38195,54
Dünya	2516,142	4268,785	5483,974	9513,618	10200,86	10714,47

Kaynak: World Bank, 2018

Grafik 1’de AB, OECD ve Dünya geneli ülkelerde kişi başına düşen gelirin dolar bazında yıllara göre seyri grafiksel olarak verilmiştir.

Grafik 1: AB Ülkeleri, OECD Ülkeleri ve Dünya’da Kişi Başına Düşen Gelirin Dolar Bazında Yıllara Göre Değişimi

Not: World Bank (2018) verileri kullanılarak grafik tarafımızdan hazırlanmıştır.

3. Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicileri: Ekonomik Faktörler

Ekonomik kalkınmanın belirleyicilerini ekonomik faktörler, siyasal ve yönetsel faktörler, hukuksal ve kurumsal faktörler, sosyo-kültürel faktörler şeklinde sıralamak mümkündür. Ekonomik kalkınmanın birçok belirleyeni olmakla birlikte ekonomik faktörler belirleyiciler arasında büyük öneme sahiptir. Ekonomik faktörlerin varlığı ile ülkeler kalkınma sürecinde önemli aşamalar kaydetmekte ve genel anlamda diğer faktörler de ekonomik faktörlere bağlı olarak gelişme gösterebilmektedir. Bu nedenle çalışmada ekonomik faktörler değerlendirilmiştir. Ekonomik faktörleri; doğal kaynaklar, yatırım ve sermaye birikimi, dış ticaret, doğrudan yabancı sermaye yatırımları,

teknoloji, altyapı, finansal gelişme, ekonomik büyüme, vergi, gelir dağılımı olmak üzere ona ayırmak mümkündür. Öncelikle konular hakkında teorik bilgi verilmiş daha sonra yapılan ampirik çalışmalara değinilmiştir.

3.1. Doğal Kaynaklar

Doğal kaynaklar; çevrede bulunan, insanların ihtiyaçlarının karşılanmasına ve toplumsal hedeflerin gerçekleştirilmesine imkan veren ve bu girişimlerin yapılmasını kolaylaştıran araçlardır. Bu araçların kaynağa dönüşmesi insanların onları değerlendirip üretim ile tüketimde kullanılmasıyla mümkün olmaktadır. Doğal kaynaklar; doğal yollar ile oluşmuş ve insanların ihtiyaçlarının giderilmesinde kullanılabilen kaynaklardan oluşmaktadır (Başol vd., 2005: 62).

Doğal kaynakların geliştirilmesi ve değer oluşturulması yoluyla toplumun zenginleşmesi ile ekonomik kalkınmaya katkı sağlayabilmektedir. Günümüzde ekonomik ve sosyal kalkınmada doğal kaynakların önemi anlaşılmış bulunmaktadır (Han & Kaya, 2008: 260). Doğal kaynaklar ekonomik kalkınma sürecine endüstrileşmenin belli safhalarına destek vererek katkı sunabilmektedir. Endüstrileşme süreci tamamlandığında tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine geçilmekte, kırdan kent yaşamına geçilmekte ve üretimde eski teknolojiler yerine yeni teknolojiler kullanılmaya başlanmaktadır (Başol vd., 2005: 67).

Doğal kaynaklar ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma literatürde mevcuttur (Bkz. Barbier (2003); Philippot (2010); Wen (2011)). Yapılan çalışmalarda genellikle doğal kaynaklar ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Bkz. Barbier (2003); Philippot (2010)). Diğer yandan doğal kaynaklar (kömür) ile kalkınma arasında anlamlı bir ilişki tespit edemeyen çalışmaya da rastlanmaktadır (Bkz. Wen (2011)).

Doğal kaynaklar ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen Barbier (2003), panel veri analizini kullanarak Tropikal gelişmekte olan ülkelerde (kişi başına düşen reel GSYH'sı 3500 dolardan az olan ekonomiler) 1961-94 döneminde tarımsal arazi ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapmış olduğu çalışma sonucunda, tarım arazisi genişlemesi ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki tespit etmiştir. Benzer bir çalışmada Philippot (2010), panel veri analizi yöntemiyle Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Eski Sovyetler Birliği'nden geçiş ekonomilerinde 1990-2003 döneminde doğal kaynaklar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak kişi başına düşen geliri kullanmıştır. Yapmış olduğu çalışma sonucunda doğal kaynaklar ile ekonomik büyüme arasında güçlü ve olumlu bir ilişki tespit etmiştir. Başka bir çalışmada Wen (2011), panel veri analizini kullanarak Çin'in Şansi ilinde kömür kaynaklarının geliştirilmesi ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapmış olduğu çalışma sonucunda, kömür kaynağının bolluğu ile ekonomik gelişme arasında anlamlı bir ilişki tespit edememiştir.

Ekonomik faktörler arasında yer alan doğal kaynaklar ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki olduğu gerek teorik gerekse ampirik literatürde görülmektedir. Doğal kaynaklar ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin sebebi; doğal kaynaklar ile

ekonomik kalkınmanın ilk aşamasının gerçekleştirilmesi (örneğin tarımsal üretim) ve bu kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasıyla birlikte ekonomik kalkınma sürecinin hız kazanabileceği şeklinde ifade edilebilir.

3.2. Yatırım ve Sermaye Birikimi

Ekonomik kalkınma süreci; ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, teknolojik vb. birbirleri ile karşılıklı olarak etkileşim içinde olan alanlarda yaşanan yapısal değişimdir. Yapısal değişimin hızlı olarak gerçekleştirilmesinde dikkatleri ekonomik faktörlere ve bunların içerisinden de sermaye birikimine yönlendirmektedir (Berber, 2006: 345). Ekonomik kalkınma süreci kendiliğinden oluşmayıp toplumun bilinçli isteği ile oluştuğu için bu sürecin sermaye olarak maliyetinin bilinmesi gerekmektedir (Han, 1999: 73).

Yatırımlar, ekonomik kalkınma ile ekonomik kalkınma hızının stratejik faktörü olduğu için her yıl elde edilen GSMH'den ne kadar bir payın yatırımlara ayrılacağına, dolayısıyla sermaye ihtiyacının bilinmesi gerekmektedir (Han & Kaya, 2008: 55). Ekonomik kalkınmanın belirleyicilerinden olan yatırımların dolayısıyla sermaye birikiminin önemini kavrayan az gelişmiş ülkeler, üretimlerini arttırabilmek amacıyla yatırım seviyesini yükseltmenin zorunlu olduğunu ileriye sürmektedirler. Bu bağlamda ekonomik kalkınma sanayileşme ile sanayileşme de sermaye birikimi ile ele alınmaktadır (Kaynak, 2011: 269).

Yatırımlar ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi araştıran birçok çalışma literatürde mevcuttur (Bkz. Paolino (2009); Poveda (2013)). Ekonomik kalkınma ile yatırımlar arasındaki ilişki genellikle pozitif yönlü çıkmaktadır (Bkz. Poveda (2013))

Yatırımlar ile ekonomik gelişme ilişkisini araştıran Paolino (2009), en küçük kareler tekniğini kullanarak Çin'de 1977-2007 döneminde yabancı doğrudan yatırım, yerli yatırım, insani gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapmış olduğu çalışma sonucunda, Çin'de yatırım ve ekonomik büyüme arttığında, ülkeye doğrudan yabancı yatırım çekildiğini tespit etmiştir. Ayrıca Çin'de doğrudan yabancı yatırım miktarı üzerinde en büyük etkiye sahip olan insani gelişme değişkeni okuma yazma oranı olduğunu belirlemiştir. Benzer bir çalışmada Poveda (2013), panel veri analizi yöntemini kullanarak Kolombiya'da 32 bölümde 1993-2007 döneminde ekonomik kalkınma, yatırımlar, tasarruf, güvensizlik ve sosyal koşullar arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Yapmış olduğu çalışma sonucunda, yatırımlar, tasarruf ve insani gelişme ekonomik kalkınma üzerinde pozitif etkiye, GINI ve cinayetlerin negatif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yatırım ve sermaye birikimi ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki olduğu hem teorik hem de ampirik literatür tarafından desteklenmektedir. Bu ilişki genellikle pozitif yönlü çıkmaktadır. Yatırım ve sermaye birikiminin ekonomik kalkınmayı pozitif yönlü etkilemesinin sebebi; tasarruflar kanalıyla sermaye birikiminin artması ve yatırımları fonlaması sonucunda ülke milli gelirinin artması, istihdam üzerinde pozitif etki meydana getirmesi, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını en aza indirebilmesi sonucunda ekonomik kalkınmaya katkı sağlayabileceği söylenebilir.

3.3. Dış Ticaret

Ekonomik kalkınma sürecinin sağlanabilmesinde, ekonomik, sosyal ve kurumsal yapının öneminin yanı sıra, uluslararası ticaret ilişkileri de ekonomik kalkınma sürecinde büyük öneme sahiptir. Hatta uluslararası alanda ekonomik ve mali ilişkilerde ileri düzeyde küreselleşmenin yaşanmakta olduğu bir dönemde dış ticaretin katkısı olmadan ekonomik kalkınmanın gerçekleşmeyeceğini söylemek mümkündür (Seyidoğlu, 2003: 587). Ekonomik kalkınma ile dış ticaret arasında olumlu bir ilişki olduğu iktisatçılar tarafından kabul edilmektedir. A. Smith, D. Ricardo, J.S. Mill gibi klasik iktisatçılar tarafından da vurgulanan bir konudur (Aktaş, 2012: 212).

Dış ticaret ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiler ile birbirlerine karşı etkileri çok çeşitlidir. Uluslararası mal akımları, sermaye akımları, işgücü akımları ve teknoloji akımları bir ülkenin ekonomik kalkınma hızı üzerinde olumlu ya da olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir (Savaş, 1999a, s. 187).

Dış ticaret ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi araştıran birçok çalışma literatürde mevcuttur (Bkz. Poon (1994); Sharma & Bhand (2005); Sakyi vd. (2012); Doru & Ersungur (2014)). Yapılan çalışmalarda genellikle dış ticaret ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki olduğu yönündedir (Bkz. Poon (1994); Sharma & Bhand (2005); Sakyi vd. (2012); Doru & Ersungur (2014)).

İhracat ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen Poon (1994), regresyon analizini kullanarak 49 gelişmekte olan ülkede 1960-70 ve 1970-80 döneminde ihracat-büyüme ilişkileri ile kalkınma düzeyi ilişkisini incelemiştir. Yapmış olduğu çalışma sonucunda, yüksek ihracat artışının gelişmekte olan ülkeler için gelişim döngüsünün orta aşamalarında en faydalı olduğunu tespit etmiştir. Benzer bir çalışmada Sharma ve Bhand (2005), regresyon analizini kullanarak Nepal’de 1974-75 ile 2002-03 döneminde ihracat ve ithalatın ekonomik kalkınma sürecinde etkilerini birçok faktörle birlikte incelemişlerdir. Yapmış oldukları çalışma sonucunda, ihracat büyümesinin ekonomik büyümeye yol açtığı sonucuna ulaşmışlardır. Diğer bir çalışmada Sakyi vd. (2012), panel veri analizini kullanarak 85 orta gelirli ülkede 1970-2009 yılları arasında ticaret açıklığı ile kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yapmış oldukları çalışma sonucunda, ticaret açıklığı ile kalkınma arasında uzun süreli devam eden bir ilişki olduğunu ve bunun iki yönlü olduğunu, bunun da daha yüksek gelişmenin ticaretin açıklığını ve tersini artırma eğiliminde olduğunu belirlemişlerdir. Bununla birlikte, bu iki değişken arasında kısa süreli bir ilişki tespit edememişlerdir. Başka bir çalışmada Doru ve Ersungur (2014), eşbütünleşme ve nedensellik analizini kullanarak Türkiye’de 1980-2010 döneminde dış ticaret ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yapmış oldukları çalışma sonucunda, belirtilen dönemde yapılmış olan dış ticaretin ekonomik kalkınma açısından önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ekonomik faktörler içerisinde yer alan dış ticaret ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki olduğu teorik ve ampirik literatürde görülmektedir. Dış ticaret ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin sebebi; küreselleşme ile birlikte dış ticaret işlemlerinin artması, dış ticaret işlemlerinin milli gelir hesaplamasında kullanılması,

ihracat işlemlerinin ülkelere büyük gelir sağlaması, ülkelerin üretimde kullanmak üzere hammadde veya ara malı ithal etmesi sonucunda üretiminin artması gösterilebilir.

3.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Yabancı özel sektör yatırımları portföy yatırımları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ülkeler açısından daha avantajlı olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını diğer yatırım türlerinden ayıran temel fark kalıcı çıkar sağlamasıdır (Kaynak, 2011: 438). Ülkelerin ekonomik olarak gelişebilmelerinde önemli olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, tasarruf oranının düşüklüğü ve yatırımların az olması nedeniyle gelişmekte olan ülkeler açısından önem taşımaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları kişi ve kuruluşların yatırılabilir kaynaklarını (portföy yatırımları dışında) başka ülkeye taşımasını ifade etmektedir (Bedestenci & Kara, 2008: 302).

Literatürde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik kalkınma veya kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma mevcuttur (Bkz. Abdallah & Abdullahı (2013); Kurečić vd. (2015); Şaşmaz & Yayla (2018)). Kişi başına düşen gelir ekonomik kalkınma göstergesi olarak kabul edildiğinden literatüre dahil edilmiştir. Yapılan çalışmalarda genellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik kalkınma veya kişi başına düşen gelir arasında bir ilişki olduğu yönündedir (Bkz. Kurečić vd. (2015); Şaşmaz & Yayla (2018)).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi araştıran Abdallah ve Abdullahı (2013), Nijerya'da 1980-2009 döneminde vektör hata düzeltme modelini kullanmışlardır. Yapmış oldukları çalışma sonucunda, kısa vadede kişi başına düşen gelir ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında nedensel bir ilişki bulunmadığını; uzun vadede ise olumsuz bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Benzer bir çalışmada Kurečić vd. (2015), Orta ve Doğu Avrupa geçiş ekonomilerinde korelasyon analizi yöntemini kullanarak 1994-2013 döneminde kişi başına düşen gelir ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yaptıkları çalışma sonucunda, kişi başına düşen gelir ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında bir ilişki belirlemişler ve ilişkinin ülkeden ülkeye göre değiştiğini tespit etmişlerdir. Başka bir çalışmada Şaşmaz ve Yayla (2018), panel veri analizi yöntemini kullanarak 34 OECD ülkesinde 2000-2016 döneminde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yapmış oldukları çalışma sonucunda, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik kalkınma arasında pozitif ilişki tespit etmişlerdir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki olduğu ve bu ilişkinin genellikle pozitif yönlü olduğu gerek teorik gerekse ampirik literatür tarafından desteklenmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik kalkınma üzerinde pozitif bir etki meydana getirmesinin sebebi; doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gittiği ülkede sabit yatırım yapması, o ülkenin yatırım stoku üzerinde önemli anlamda artış meydana getirmesi sonucunda ekonomik kalkınma sürecine önemli ölçüde katkı sunabileceği söylenebilir.

3.5. Teknoloji

Gelişmiş ülkelere kıyasla gelişmekte olan ülkeler için daha önemli olan teknoloji, geliştirildiği çevrenin sosyal ve ekonomik özelliklerini yansıtmaktadır. Teknolojinin farklı ekonomik ve sosyal çevreye uyarlanması o çevreye uygun teknoloji değişimini gerektirmektedir. Bir başka ifadeyle sadece teknoloji ithalatı sanayileşme sorununu çözememektedir. Bu nedenle başarılı teknoloji kullanılabilmesi için o ülkeye uyarlanması ve bunu gerçekleştirebilecek kapasite oluşturmak gereklidir (Ersungur, 1994: 41).

Sanayileşme açısından geri kalmış ülkeler, "Geç Gelenlerin Avantajı" kuramına göre sanayileşmiş ülkelere göre daha yüksek bir hız ile ekonomik kalkınma şansına sahip olabilmektedirler. Çünkü ileri teknoloji sahibi olabilmek amacıyla, sanayileşmiş ülkelerin geçirdiği; uzun, zahmetli ve yüksek maliyetli deneyimi yeniden yaşamalarına gerek kalmamaktadır (Savaş, 1999b: 143).

Teknoloji ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma yapılmıştır (Bkz. Driouchi vd. (2006); Amavilah (2007)). Yapılan çalışmalarda genellikle bilgi ve bilgi teknolojisinin ekonomik performans ile bir ilişki içerisinde olduğu şeklindedir (Bkz. Driouchi vd. (2006); Amavilah (2007)).

Bilgi ile ekonomik performans ilişkisini inceleyen Driouchi vd. (2006), regresyon analizi yöntemini kullanarak 1995-2001 döneminde dört ülke grubunda bilgi ile ekonomik performans ilişkisini incelemişlerdir. Yapmış oldukları çalışma sonucunda bilginin her ülkenin ekonomik büyümesinde itici güç olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca ekonomik performanstaki değişimin eğitim, Ar-Ge ve bilgi teknolojisine yapılan yatırımların zamanlaması, ticaret ve doğrudan yabancı yatırımları etkileyen ekonomik politikalar ile ilişkili olabileceğini belirlemişlerdir. Benzer bir çalışmada Amavilah (2007), Botswana, Namibya ve Güney Afrika'da 1976-2004 yılları arasında bilgi teknolojisi ile ekonomik performans arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapmış olduğu çalışma sonucunda; sermaye, ticarete açıklık ve devlet harcamalarının GSYH'ya oranının diğer faktörler arasındaki payının ekonomik performansı etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte, Botswana, Namibya ve Güney Afrika gibi ülkelerin ekonomik performansı büyük ölçüde teknolojiye, teknolojik değişime ve her ikisinin de temelini oluşturan temel bilgiye bağlı olduğunu tespit etmiştir.

Ekonomik faktörler içerisinde yer alan teknoloji ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki olduğu teorik ve ampirik literatürde görülmektedir. Teknoloji ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin sebebi; teknolojinin sanayileşme üzerinde önemli ölçüde etkili olması, teknolojik gelişme ile birlikte seri üretimin kolaylaşması sonucunda ekonomik kalkınmanın hız kazanacağı ifade edilebilir.

3.6. Altyapı

Bir ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınmasını sağlayabilmesi açısından altyapı hizmetleri, vazgeçilmez unsurlardan bir tanesidir. Kapsamı son derece geniş olan altyapı hizmetleri, kendi içerisinde alt sektörlerden oluşmaktadır. Altyapı, son derece

geniş içerikli bir kavram olup fiziki birtakım unsurlardan kurumsal düzenlemelere kadar olanları kapsamaktadır. Altyapı; enerji, haberleşme, ulaştırma, su ve kanalizasyon gibi hizmetlerden oluşmaktadır (Aktan & Dileyici, 2005). Ekonomik kalkınmanın sağlanmasında sermaye birikimi (tasarruf ve yatırım) yetersizliği ile karşılaşan az gelişmiş ülkelerde özel sektörün kalkınmayı destekleyici yatırımlar yapabilmesi, kamunun gerekli altyapı hizmetlerini sunmasına bağlı olmaktadır (Bayraktutan, 2014: 83).

Altyapı ile kalkınma arasındaki ilişkiyi araştıran çeşitli çalışmalar literatürde mevcuttur (Bkz. Njoh (2000, 2009, 2012); Calderón & Servén (2008)). Yapılan çalışmalarda genellikle altyapı ile kalkınma arasındaki ilişki olumlu çıkmaktadır (Bkz. Calderón & Servén (2008); Njoh (2009)).

Yapmış olduğu çalışmada Njoh (2000), Sahra Altı Afrika'da ulaşım altyapısı ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Yapmış olduğu çalışma sonucunda, ulaşım altyapısı ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Njoh (2009) bir başka çalışmada çoklu regresyon analizi yöntemini kullanarak Batı ve Orta Afrika'da 24 ülkede ulaşım altyapısı ile kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma sonucunda, ulaşım altyapısı ile gelişme arasında güçlü bir pozitif ilişki olduğunu tespit etmiştir. Diğer bir çalışmada Njoh (2012), çoklu regresyon analizi yöntemini kullanarak Doğu Afrika ve Hint Okyanusu bölgesinde ulaşım altyapısı ve kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapmış olduğu çalışma sonucunda, ulaşım altyapısı ile kalkınma arasında olumlu ilişki tespit etmiştir.

Benzer bir çalışmada Calderón ve Servén (2008), panel veri analizini kullanarak Sahra Altı Afrika'ya odaklanarak 100'den fazla ülkede 1960-2005 yılları arasında altyapı gelişimi ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Yapmış oldukları çalışma sonucunda, altyapı gelişiminin hem daha yüksek büyüme hem de düşük eşitsizlik ile ilişkili olduğunu belirlemişlerdir.

Altyapı ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki olduğu ve bu ilişkinin pozitif yönlü olduğu gerek teorik gerekse ampirik literatürde görülmektedir. Altyapının ekonomik kalkınmayı pozitif etkilemesinin sebebi; altyapı hizmetlerinin sağlanması sonucunda (örneğin ulaşım ve iletişim ağının gelişmesi sonucunda ticaret üzerinde önemli etkilere neden olacağı) ekonomik kalkınma sürecine destek vereceği söylenebilir.

3.7. Finansal Gelişme

Ülkedeki finans piyasalarda kullanılmakta olan araçların çeşitlenerek daha yaygın hale gelmesi finansal gelişme olarak adlandırılmaktadır. Kısaca ifade edilecek olursa, finansal gelişme finans piyasalarının gelişmişliğidir. Finansal piyasaların gelişmişlik düzeyleri tasarrufları harekete geçirebilme oranıyla ölçülmektedir. Günümüzde bir ülkenin ekonomik büyümesini arttırabilmesinde finansal deregülasyon ve finansal derinleşme (fonların reel kesime aktarım oranı) büyük öneme sahiptir (Erim & Türk, 2005: 23). Ekonomik gelişme ile finans piyasalarının gelişmişliği arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Çünkü ekonomide bazı sektörlerde tasarruf sahipleri, bazı

sektörlerde ise yatırım yapmak için kaynağa ihtiyaç duyan yatırımcılar bulunmakta ve sermaye piyasası kurumları aracılığı ile bu iki kesim karşı karşıya getirilmektedir. Böylece kaynakların kullanımı sonucunda ekonomik büyüme desteklenmiş olmaktadır (Aktaş, 2006: 48).

Tasarrufların kullanımını sağlaması ve bilgiye ulaşım maliyetini düşürmesi nedeniyle finansal gelişme ekonomik büyüme üzerinde hızlandırıcı etkiye sahiptir. Diğer yandan ekonomik büyüme de finansal araçlara olan talebi arttırarak finansal gelişmeye hız kazandırmaktadır (Güneş, 2013: 73). Sonuç olarak finansal gelişme, ekonomik büyümenin yanında kaynak dağılımını etkileyerek ekonomik kalkınmaya da katkı sağlayabilmektedir.

İnsani Gelişmişlik Endeksi ; eğitim, sağlık ve gelir bileşenlerinden oluşmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayınlanan endeks, kalkınma göstergeleri arasında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle insani gelişme ile ilgili yapılan çalışmalarda literatüre dahil edilmiştir. Finansal gelişme ile insani gelişme arasında literatürde birçok çalışma mevcuttur (Bkz. Monacelli vd. (2011); Sehrawat & Giri (2014); Hatemi-J & Shamsuddin (2016)). Yapılan çalışmalarda genellikle finansal gelişme ile insani gelişme arasında bir ilişki olduğu şeklindedir (Bkz. Monacelli vd. (2011); Sehrawat & Giri (2014)).

Finansal gelişme ile insani gelişme arasındaki ilişkiyi inceleyen Monacelli vd. (2011), çok değişkenli regresyon yöntemini kullanarak 68 ülkede 1990-2015 döneminde finansal gelişme ile insani gelişme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Yapmış oldukları çalışma sonucunda; hem finansal piyasa hem de finansal mimariyle ilgili çeşitli finansal kalkınma ölçümlerinin, sağlık ile eğitim ve gelirlerin birleşik göstergesi olan İnsani Gelişim Endeksi ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Benzer bir çalışmada Sehrawat ve Giri (2014), Ng-Perron birim kök testi, ARDL sınır testi yaklaşımı, Granger nedensellik testi ve varyans ayrıştırma analizi yöntemlerini kullanarak Hindistan'da 1980-2012 yılları arasında finansal kalkınma göstergeleri ve insani gelişme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yapmış oldukları çalışma sonucunda, değişkenler arasında uzun süreli bir ilişki ile birlikte finansal gelişmeden insani gelişmeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Ayrıca varyans ayrıştırması analizi sonucuna göre, tüm finansal göstergeler arasında geniş para arzının (M3) Hindistan'daki insani gelişimdeki değişikliklere en büyük katkıyı sağladığını belirlemişlerdir. Başka bir çalışmada Hatemi-J ve Shamsuddin (2016), bootstrap nedensellik yöntemini kullanarak Bangladeş'te finansal gelişme ile insani gelişme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Finansal gelişme göstergesi olarak özel sektöre yönelik yurtiçi kredileri (GSYİH'nin yüzdesi) ve insani gelişme için Barro – Lee endeksini kullanmışlardır. Yapmış oldukları çalışma sonucunda, insani gelişimin finansal gelişmeye neden olduğunu ancak insani gelişme üzerinde finansal gelişmeden kaynaklanan önemli bir nedensellik olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Ekonomik faktörler içerisinde yer alan finansal gelişme ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki olduğu teorik ve ampirik literatür tarafından desteklenmektedir. Finansal gelişme ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin sebebi; finansal gelişme sağlanması ile birlikte yatırımların fonlanmasıyla sağlanabilmesi, finansal gelişimin

kaynak dağılımına etki edebilmesi sonucunda ekonomik kalkınma üzerinde önemli etkiler oluşturabileceği ifade edilebilir.

3.8. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme, ülkedeki GSMH (ülke içinde üretilen tüm mal ve hizmetlere, ülke dışındaki vatandaşların da yaptığı üretimin eklenmesi sonucunda bulunan parasal değer) artışı olarak tanımlanmaktadır (Erdoğan, 2013: 6). Ekonomik kalkınma ise ekonomik büyümeden daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Genel olarak ekonomik teorisyenleri ekonomik kalkınmayı, ekonomik ve toplumsal, nicel ve özellikle nitel değişiklikler üreten bir süreç olarak düşünmektedirler. Ekonomik büyüme ise sınırlı bir anlamda kişi başı milli gelir artışı olup, bu süreçteki analizleri, özellikle de nicel olarak analiz etmeyi içerir; bunlar arasındaki işlevsel ilişkilere odaklanmaktadır (Haller, 2012: 66).

Toplumun ekonomik refahının artması için milli gelir artışının yanı sıra gelir bölüşümündeki farklılıkların giderilmesi, temel ihtiyaç maddelerinin üretimine gereken ağırlık verilmesi, ekonomik faaliyetlerin bölgesel dağılımında eşitliğin gözetilmesi gerekmektedir. Başka bir ifadeyle ekonomik kalkınma, milli gelirin yükselmesinin yanında artan refahın geniş bir tabana yayılmasını içerir (Görgün, 2012: 55). Kısaca ekonomik kalkınma, ekonomik büyümeden daha kapsamlı bir kavram olmakla birlikte: ekonomik büyüme, ekonomik kalkınmanın vazgeçilmez bir unsuru ve bir adımı olmaktadır.

İnsani Gelişmişlik Endeksi ; eğitim, sağlık ve gelir bileşenlerinden oluşmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayınlanan endeks, kalkınma göstergeleri arasında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle insani gelişme ile ilgili yapılan çalışmalarda literatüre dahil edilmiştir. İnsani gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma literatürde mevcuttur (Bkz. Boozer vd. (2003); Mukherjee & Chakraborty (2010); Maqin & Sidharta (2017)). Genellikle ekonomik büyüme ile insani gelişme arasında bir ilişki olduğu yönünde sonuca ulaşılmaktadır (Bkz. Maqin & Sidharta (2017)). Diğer yandan ekonomik büyümenin insani refahına dönüşmediğini tespit eden çalışmada vardır (Bkz. Mukherjee & Chakraborty (2010)). Ayrıca ekonomik büyüme ile insani gelişme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada insani gelişmeye öncelik verilmesi gerektiğini belirten çalışma bulunmaktadır (Bkz. Boozer vd. (2003)).

Ekonomik büyüme ile insani gelişme arasındaki ilişkiyi inceleyen Boozer vd. (2003), regresyon analizi yöntemini kullanarak 1960-2001 döneminde ekonomik büyüme ve insani gelişme ilişkisini araştırmışlardır. Yaptıkları çalışmada Ranis, Stewart ve Ramirez'in (2000) daha önceki bir çalışmasını ele almışlardır. Yapmış oldukları çalışma sonucunda insani gelişmenin yanı sıra hem yüksek ekonomik büyüme hem de yüksek başarı elde etmek için insani gelişmeye öncelik verilmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Benzer bir çalışmada Mukherjee ve Chakraborty (2010), regresyon analizini kullanarak 28 Hint Devleti'nde 1983, 1993, 1999-00 ve 2004-05 döneminde ekonomik büyüme ve insani gelişme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yapmış oldukları

çalışma sonucunda, ekonomik büyüme göstergesi olarak aldıkları kişi başına düşen gelirin insan refahına dönüşmediğini tespit etmişlerdir. Başka bir çalışmada Maqin ve Sidharta (2017), tanımlayıcı analiz yöntemini kullanarak 1980-2014 yılları arasında Endonezya'da ekonomik büyüme, insani gelişme ve elektrik tüketimi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yapmış oldukları çalışma sonucunda, insani gelişme ve elektrik tüketimi ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Ekonomik faktörler içerisinde yer alan ekonomik büyüme ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki olduğu hem teorik hem de ampirik literatürde görülmektedir. Genellikle ekonomik büyüme ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişki pozitif yönlü çıkmaktadır. Ekonomik büyümenin ekonomik kalkınmayı pozitif etkilemesinin sebebi; ekonomik kalkınmanın daha kapsamlı bir süreç olmakla birlikte ekonomik büyümeyi de içermesi gösterilebilir.

3.9. Vergi

Ekonomik kalkınmanın sağlanması sürecinde maliye politikası, kamu yatırım harcamaları ve cari harcamalar ile yardımcı olurken, bir yandan da uygulayacağı vergi politikası ile ekonomideki tasarruf ihtiyacını da etkileyebilmektedir. Bu amaçla vergilerin kullanılması teşvik edici vergileme veya ekonomik kalkınmanın finansmanında vergi politikası gibi adlandırılırken tasarruf ve yatırımların oluşumunda özellikle gelişmekte olan ülkelerde vergi teşvik politikalarına başvurulmaktadır. Teşvik edici vergi politikaları ile piyasadaki fonların özel yatırımlara yönlendirilmesi mümkün olmaktadır (Eker, 2001: 331). Bir başka ifadeyle vergiler, devlete gelir sağlamanın yanında ekonomik istikrarı gerçekleştirmek içinde kullanılabilmekte ve bunlara ek olarak günümüzde kalkınmaya hız kazandırmak için vergilerden yararlanılmak istenmektedir. (Nemli, 1979: 143).

Vergiler ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır (Bkz. Nwakanma & Nmandi (2014); Cural & Çevik (2015); Husnain vd. (2015); Ibanichuka vd. (2016)). Vergiler ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişki genellikle bazı vergi türleri ile ekonomik kalkınma arasında pozitif olduğu şeklindedir (Bkz. Nwakanma & Nmandi (2014); Ibanichuka vd. (2016)). Ayrıca dolaysız vergiler ile ekonomik kalkınma arasında genellikle anlamlı ilişki tespit edildiği görülmektedir (Bkz. Cural & Çevik (2015)). Diğer yandan vergiler ile ekonomik kalkınma arasında negatif yönlü ilişki tespit eden çalışma da bulunmaktadır (Bkz. Husnain vd. (2015)).

Vergiler ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi araştıran Nwakanma ve Nmandi (2014), Nijerya'da 1970-2010 döneminde vergilendirme ile ulusal ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi EKK ve oluşturdukları İnsani Gelişme Endeksi modeli ile incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, petrol kazanç vergisi, şirket gelir vergisi ve ÖTV'nin ulusal ekonomik kalkınma seviyesi ile pozitif, kurumlar vergisi ile ekonomik kalkınma arasında ise negatif bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Başka bir çalışmada Cural ve Çevik (2015), Türkiye'de 1924-2013 yılları arasında ekonomik kalkınma ile vergi yapısı arasındaki ilişkiyi regresyon analizini kullanarak incelemişlerdir. Yapmış oldukları çalışma sonucunda gelir ve servet üzerinden alınan dolaysız vergiler ile ekonomik

kalkınma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Benzer bir çalışmada Husnain vd. (2015), Pakistan'da 1973-2011 döneminde vergiler ile kamu harcamalarının ekonomik gelişme üzerindeki etkisini regresyon analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Yapmış oldukları çalışma sonucunda, vergilerin ekonomik kalkınma üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca dolaysız vergilerin ekonomik kalkınma üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını, dolaylı vergilerin ise ekonomik kalkınmayı engellediğini belirlemişlerdir. Benzer bir çalışmada Ibanichuka vd. (2016), Nijerya'da 1995-2014 döneminde KDV, şirket gelir vergisi ve tüketim vergilerinin ekonomik gelişme üzerindeki etkisini regresyon analizi yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, KDV, şirket gelir vergisi ile tüketim vergilerinin Nijerya'nın insani gelişimine yardımcı olduğunu tespit etmişlerdir.

Vergi ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki olduğu gerek teorik gerekse ampirik literatürde görülmektedir. Genellikle bu ilişki pozitif yönlü çıkmaktadır. Vergilerin ekonomik kalkınmayı pozitif yönlü etkilemesinin sebebi; vergilerin ekonomik kalkınmanın finansmanında kullanılabilmesi, bazı vergi türlerinin vergi denetim ve vergi indirimine imkan tanınması, vergilerin mali teşvikler amacıyla kullanılması sonucunda yatırımların az gelişmiş bölgelere yönlendirilebilmesi sonucunda ekonomik kalkınma üzerinde belirgin bir rol oynayabileceği söylenebilir.

3.10. Gelir Dağılımı

Ülkelerin günümüzde üzerinde önemle durduğu konulardan olan gelir dağılımındaki adaletsizlikler, toplumsal huzursuzluk ve ekonomik çöküntüye sebep olabilmektedir. Gelir dağılımı, ülke içerisinde belli bir zamanda oluşturulmuş olan gelirin bireyler, gruplar başka bir ifadeyle üretim faktörleri arasında bölüşümüdür. Gelir dağılımı kavramı, ekonomide belli zamanda oluşturulmuş gelirin, ekonomide karar birimleri tarafından ne ölçüde dağıtıldığını ifade etmektedir (Ulusoy vd., 2015: 46- 47).

İnsan ihtiyaçları sonucunda üretimde bulunulması kadar, meydana getirilen gelirin bireyler arasındaki dağılımı da önem taşımaktadır. Gelirin adil dağıtımı devletin en önemli görevleri arasındadır. İktisat politikasının temel amaçlarından olan gelir dağılımı, farklı gelişme seviyelerinde olan ve farklı ekonomik sistemlere sahip olan tüm ülkelerde gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (Güçlü & Bilen, 1995: 160).

Gelir dağılımı ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma literatürde mevcuttur (Bkz. Karhan & Güdelci (2017); Öztürk & Oktar (2017)). Gelir dağılımının kalkınmanın belli düzeyinden sonra (eşik noktası) toparlanmakta olduğu şeklindedir (Bkz. Karhan & Güdelci (2017)). Diğer yandan gelir dağılımının kalkınmanın ileriki düzeylerinde bozulacağını tespit eden çalışmada vardır (Bkz. Öztürk & Oktar (2017)).

Gelir dağılımı ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen Karhan ve Güdelci (2017), yumuşak geçişli panel regresyon analizini kullanarak 7 gelişmiş ve 7 gelişmekte olan ülkede 1990-2016 döneminde GINI katsayısı ile büyüme verilerini kullanmışlardır. Yapmış oldukları çalışma sonucunda, kişi başına gelir 12.025 dolar olana kadar gelir dağılımının bozulmakta olduğunu, eşik gelir düzeyinin üzerinde ise

gelir dağılımında toparlanma olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca ulaşılan sonucun Kuznet's hipotezine paralel olduğunu belirlemişlerdir. Benzer bir çalışmada Öztürk ve Oktar (2017), ARDL sınır testi yaklaşımını kullanarak Türkiye'de 1990-2015 döneminde kalkınma ile gelir eşitsizliği ilişkisini incelemişlerdir. Yapmış oldukları çalışma sonucunda Türkiye'de kalkınmanın artmasıyla birlikte gelir eşitsizliğinin düşmekte olduğunu, kalkınmanın ileri aşamalarında gelir eşitsizliğinin tekrar artmakta olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca Türkiye örneğinde ulaştıkları sonuçların Kuznet's hipotezinin (kalkınma düzeyleri arttığı zaman ülkede gelir eşitsizliği önce artar sonrasında tepe noktasına varıp düşme eğilimine girer) tam tersi yönünde olduğunu belirlemişlerdir.

Ekonomik faktörler içerisinde yer alan gelir dağılımı ile ekonomik kalkınma arasında bir ilişki olduğu gerek teorik gerekse ampirik literatür tarafından desteklenmektedir. Gelir dağılımı ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin sebebi; gelir dağılımının daha adil olması ile birlikte toplumsal refahın artması veya ekonomik kalkınmanın sağlanması ile birlikte gelir dağılımının iyileşebileceği ifade edilebilir.

4. Sonuç

Ekonomik kalkınma; milli gelir artışının yanı sıra sosyal, kültürel, kurumsal vb. gelişmeyi kapsayan çok yönlü bir süreci ifade etmektedir. Ekonomik kalkınma sürecini büyük manada tamamlamış olan ülkeler (gelişmiş ülkeler) genellikle ekonomik büyüme ile ilgilenmektedirler. Bunun yanında gelişmekte olan ülkeler ise ekonomik kalkınmanın üzerinde durmaktadırlar. Ekonomik kalkınmanın sağlanması sonucunda, ülke vatandaşları daha iyi yaşam ve daha iyi bir refah seviyesine ulaşmaktadırlar.

Ülkeler açısından önemli veriler olan ve ekonomik kalkınma göstergesi olarak kullanılan kişi başına düşen gelir, İnsani Gelişmişlik Endeksi vb. ülkelerin kalkınmışlık seviyeleri hakkında bilgi vermektedirler. Kişi başına düşen gelirden farklı olarak İnsani Gelişmişlik Endeksi çeşitli bileşenlerden oluşmaktadır (sağlık, eğitim ve kişi başına gelir bileşeni). Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan İnsani Gelişim Endeksi'nin yanında; eşitsizlik, yoksulluk vb. endekslerde yayınlanmaktadır. Bu endeksler ülkelerin gelişmişlik seviyeleri hakkında daha ayrıntılı bilgiler sunmaktadırlar.

Ekonomik kalkınma sürecini belirleyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörleri ekonomik, siyasi ve yönetsel, hukuki ve kurumsal, sosyal faktörler gibi çeşitli sınıflara ayırmak mümkündür. Ülkeden ülkeye değişiklik gösteren bu faktörler sonucunda, ekonomik kalkınmanın sağlanmasında çeşitli farklılıklar görülebilmektedir.

Çalışmada ekonomik kalkınmanın belirleyicilerinden ekonomik faktörler değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda ekonomik faktörler (doğal kaynaklar, yatırım ve sermaye birikimi, dış ticaret, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, teknoloji, altyapı, finansal gelişme, ekonomik büyüme, vergi, gelir dağılımı) ile ekonomik kalkınmanın yakın ilişki içerisinde olduğu gerek teorik gerekse ampirik literatürde görülmüştür. Bir başka ifadeyle ekonomik faktörlerin ekonomik kalkınma sürecinde taşıdığı önem teorik ve ampirik literatür tarafından desteklenmiştir.

Ekonomik kalkınma sürecinde ekonomik faktörler büyük bir rol üstlenebilmektedirler. Ekonomik faktörler içerisinde yer alan doğal kaynakların verimli bir şekilde kullanılabilmesi ile ekonomiye kazandırılması; sermaye birikimi ile yatırımların arttırılmasının ekonomi üzerinde pozitif bir etki meydana getirmesi, yatırımların bölgelerin kalkınmasında kullanılabilmesi ekonomik kalkınma için önem arz etmektedir. Diğer yandan, dış ticaret ve teknolojinin ülkelerin üretimi açısından önem teşkil etmesi; altyapı ile sanayi ve ticaretin kolaylaşması gibi sebeplerle ekonomik kalkınma üzerinde önemli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte finansal gelişme ile yatırımların fonlanması ve sektörlerin fon bulmasının kolaylaşması; ekonomik büyümenin, kalkınmanın bir adımı olması; vergilerin ekonomik kalkınmayı teşvik edici yönde kullanılabilmesi ve gelir dağılımının gelir adaleti açısından önemli olması gibi sebeplerle ülkenin ekonomik kalkınma düzeyine olumlu katkılar sunabileceği ifade edilebilir. Tüm bu etkileşimlerden, ülkelerin ekonomik faktörlere önem göstermelerinin ekonomik kalkınma sürecine büyük katkı sağlayabileceği sonucu çıkarılabilir.

Kaynakça

- Abdallah, Z. T. & Abdullahi, A. (2013). "Relationship Between Foreign Direct Investment and Per Capita GDP in Nigeria-An Empirical Analysis (1980-2009)", *International Journal of Business, Humanities and Technology*, Vol. 3 (8), pp. 153-158.
- Aktan, C. C. & Dileyici, D. (2005), "Genel Olarak Altyapı Hizmetleri", <http://www.canaktan.org/ekonomi/altyapi-ekon/genel-olarak.htm>, (26.08.2018).
- Aktaş, M. (2006). "Türkiye'de Sermaye Piyasasının Gelişme Trendi ve Ekonomik Büyüme İle İlişkisi", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 55, ss. 47-54.
- Aktaş, T. (2012). "Küreselleşme, Kalkınma ve Dış Ticaret", *İktisadi Kalkınma*, (Ed.). Günsoy B. & Özsoy C., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 2668, ss. 202-229.
- Amavilah, V. H. (2007), "The Effects of Technology-as-Knowledge on the Economic Performance of Developing Countries: An Econometric Analysis Using Annual Publications Data for Botswana, Namibia, and South Africa, 1976-2004", MPRA, Paper No. 3482, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/3482/>, (22.08.2018).
- Barbier, E. B. (2003). "The Role of Natural Resources in Economic Development", *Australian Economic Papers*, 42 (2), pp. 253-272.
- Başol, K., Durman, M. & Çelik, M.Y. (2005). "Kalkınma Sürecinin Lokomotif; Doğal Kaynaklar", *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 14, ss. 61-71.

- Bayraktutan, Y. (2014). "Kalkınma ve Altyapı", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47, ss. 83-94.
- Bedestenci, H. Ç., & Kara, M. A. (2008). "Sermaye Hareketleri ve Kalkınma", *Kalkınma Ekonomisi Seçme Konular*, (Ed.). Taban S. & Kar M. (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı), Bursa: Ekin Kitabevi, ss. 299-324.
- Berber, M. (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma*, 3. Baskı, Trabzon: Derya Kitabevi.
- Boozer, M. A., Ranis, G., Stewart, F. & Suri, T. (2003). "Paths to success: The Relationship Between Human Development and Economic Growth", Economic Growth Center, Yale University, New Haven, CT. Center Discussion Paper No. 874, <https://egcenter.economics.yale.edu/>, (23.08.2018).
- Calderón, C. & Servén, L. (2008). "Infrastructure and Economic Development in Sub-Saharan Africa", World Bank Policy Research Working Paper Series No. 4712, <https://ssrn.com/abstract=1265484>, (20.08.2018).
- Cural, M., & Çevik, N. K. (2015). "Ekonomik Kalkınmanın Vergi Yapısı Üzerindeki Etkisi: 1924-2013 Dönemi Türkiye Örneği", *Amme İdaresi Dergisi*, 48(3), ss. 127-158.
- Doru, Ö., & Ersungur, Ş. M. (2014). "Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Kalkınma İlişkisinin Ekonometrik Analizi (1980-2010)", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(3), ss. 225-240.
- Driouchi, A., Azelmad, E. M., & Anders, G. C. (2006). "An Econometric Analysis of the Role of Knowledge in Economic Performance", *The Journal of Technology Transfer*, 31(2), pp. 241-255.
- Eker, A. (2001). *Kamu Maliyesi*, 5. Baskı, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Erdinç, Z. (2013). "İktisadi Büyüme Kavramı", *İktisadi Büyüme*, (Ed.). Günsoy G. & Erdinç Z., Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Yayınları. Yayın No: 2898, ss. 2-27.
- Erim, N. & Türk, A. (2005). "Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10)2, ss. 21-45.
- Ersungur, Ş. M. (1994). "İktisadi Kalkınma ve Teknoloji", *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3, ss. 41-56.
- Görgün, S. (2012). "İktisadi Gelişme ve Gelişme İktisadi", *İÜ İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi*, Prof. Dr. Memduh YAŞA’ya Armağan, 34, ss. 55-65.
- Güçlü, S. ve Bilen, M. (1995). "1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler", *Yeni Türkiye Dergisi*, 6, ss. 160-171.
- Güneş, S. (2013). "Finansal Gelişme ve Büyüme Arasındaki Nedensellik Testi: Türkiye Örneği", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(1), ss. 73-85.
- Haller, A. P. (2012). "Concepts of Economic Growth and Development Challenges of Crisis and of Knowledge", *Economy Transdisciplinarity Cognition*, 15(1), pp. 66-71.

- Han, E. (1999). "İktisadi Kalkınma ve Sermaye Birikimi", *İktisadi Kalkınma 4: Ünite 1-20*, (Ed.). Han E., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Ders Kitapları, Yayın No:37, ss. 72-88.
- Han, E. & Kaya, A. A. (2008). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*, Düzeltilmiş ve Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Hatemi-J, A. & Shamsuddin, M. (2016). "The Causal Interaction Between Financial Development and Human Development in Bangladesh", *Applied Economics Letters*, 23(14), pp. 995-998.
- Human Development Report (2016), *United Nations Development Programme*, New York, <http://hdr.undp.org/en/2016-report>, (23.08.2018).
- Husnain, M. I., Haider, A., Padda, I., H., Khan M., Akram N., Mahmood, H. Z. & Shaheen, F. (2015). "Public Expenditure, Taxes and Economic Development: An Empirical Analysis for Pakistan", *Middle-East Journal of Scientific Research*, 23 (11), pp. 2756-2762.
- Ibanichuka, E., Akani, F., & Ikebujo, O. S. (2016). "A Time Series Analysis of Effect of Tax Revenue on Economic Development of Nigeria", *International Journal of Innovative Finance and Economics Research*, 4(3), pp. 16-23.
- Karhan, G. & Güdelci, E. N. (2017). "Gelir Dağılımı ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi (Kuznet's Hipotezi): Yumuşak Geçişli Panel Regresyon (PSTR) Analizi", *Journal Of Social and Humanities Sciences Research*, Vol:4 / Issue:15, pp. 2143-2148.
- Kaynak, M. (2011). *Kalkınma İktisadi*, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kurečić, P., Luburić, G., & Šimović, V. (2015). "The Interdependence of GDP Per Capita and Foreign Direct Investment in the Transitional Economies of Central and Eastern Europe", *Ekonomski i Socijalni Razvoj*, 2(2).
- Maqin, R. A., & Sidharta, I. (2017). "The Relationship of Economic Growth with Human Development and Electricity Consumption in Indonesia", *International Journal of Energy Economics and Policy*, 7(3), pp. 201-207.
- Monacelli, T., Iovino, L., & Pascucci, F. (2011). "Financial Development and Human Development Index", *Facoltà Di Economia*, Università Commerciale Luigi Bocconi, Anno Accademico 2011/2012, <http://www.inesad.edu.bo/bcde2013/papers/BCDE2013-27.pdf>, (23.08.2018).
- Mukherjee, S., & Chakraborty, D. (2010). "Is There Any Relationship Between Economic Growth And Human Development? Evidence From Indian States", MPRA, Paper No. 22997, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/22997/>, (23.08.2018).
- Nemli, A. (1979). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası*, İstanbul: Y. Güryay Matbaası.
- Njoh, A. J. (2000). "Transportation Infrastructure and Economic Development in Sub-Saharan Africa", *Public Works Management & Policy*, 4(4), pp. 286-296.

- Njoh, A. J. (2009). "The development theory of transportation infrastructure examined in the context of Central and West Africa", *The Review of Black Political Economy*, 36(3-4), pp. 227-243.
- Njoh, A. J. (2012). "Impact of transportation infrastructure on development in East Africa and the Indian ocean region", *Journal of Urban Planning and Development*, 138(1), pp. 1-9.
- Nwakanma, P. C., & Nnamdi, K. C. (2014). "Taxation And National Development", *Journal of Social and Economic Policy*, 11(1), pp. 109-116.
- Özsoy, C. (2012). "Kalkınma Ekonomisinin Anlam ve İçeriği", *İktisadi Kalkınma*, (Ed.). Günsoy B. ve Özsoy C., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 2668, ss. 2-26.
- Öztürk, E., & Oktar, S. (2017). "Kalkınma Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Türkiye Örneği", *Akademik Hassasiyetler*, 4(8), ss. 101-123.
- Paolino, M. (2009). "The Effect of Domestic Investment, Economic Growth and Human Development on Foreign Direct Investment into China", *Bryant Economic Research Paper*, 2(11).
- Philippot, L. M. (2010). "Natural Resources and Economic Development in Transition Economies", In international conference Environment and Natural Resources Management in Developing and Transition Economies, Clermont-Ferrand, November.
- Pınar, A. (2012). *Maliye Politikası Teori ve Uygulama*, 5. Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Poon, J. (1994). "Export Growth, Economic Growth, and Development Levels: An Empirical Analysis", *Geographical Analysis*, 26(1), pp. 37-53.
- Poveda, A. C. (2013). "The Relationship Between Development, Investments, Insecurity and Social Conditions in Colombia: A Dynamic Approach", *Quality & Quantity*, 47(5), pp. 2769-2783.
- Ranis, G., Stewart F. and Ramirez, A. (2000), "Economic Growth and Human Development", *World Development*, 28(2), pp. 197- 219.
- Rostow, W.W. (1960), *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sakyi, D., Villaverde, J., Maza, A., & Reddy Chittedi, K. (2012). "Trade openness, growth and development: evidence from heterogeneous panel cointegration analysis for middle-income countries", *Cuadernos de Economía*, 31(SPE57), pp. 21-40.
- Savaş, V.F. (1999a). "İktisadi Kalkınma ve Dış Ticaret", *İktisadi Kalkınma 4: Ünite 1-20*, (Ed.). Han E., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Ders Kitapları, Yayın No:37, ss. 186-208.
- Savaş, V.F. (1999b). "İktisadi Kalkınma ve Teknoloji", *İktisadi Kalkınma 4: Ünite 1-20*, (Ed.). Han E., Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Ders Kitapları, Yayın No:37, ss. 129-147.

- Sehrawat, M., & Giri, A. K. (2014). "The Relationship Between Financial Development Indicators and Human Development in India", *International Journal of Social Economics*, 41(12), pp. 1194-1208.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, Geliştirilmiş 15. Baskı, İstanbul: Güzem Yayınları.
- Sharma, O., & Bhand, R. (2005). "Foreign trade and its effects on Nepalese economic development", *Journal of Nepalese Business Studies*, 2(1), pp. 13-32.
- Şaşmaz, M. Ü. & Yayla, Y. E. (2018). "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 11, Sayı 1, Haziran 2018, ss. 359-374.
- Todaro, M.P. & Smith, S.C. (2011). *Economic Development*, Eleven Edition, Pearson Education. Boston.
- World Bank (2018). "GDP per capita (current US\$)", <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.PCAP.CD&country=>, (25.08.2018).
- Ulusoy, A., Karakurt, B. & Akbulut, E. (2015). "Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye’de Yükseköğretimin Gelir Eşitsizliğini Giderici İşlevi", *Maliye Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1, I, ss. 45-75.
- United Nations. (2007), "Gross Domestic Product Per Capita", http://www.un.org/esa/sustdev/natlinfo/indicators/methodology_sheets/econ_development/gdp_percapita.pdf, (21.08.2018).
- Wen, Z. (2011). "An Empirical Study of The Linkage Between Resources Development And Economic Development-Taken Shanxi Province as Example". *Energy Procedia*, 5, pp. 1394-1398.